

Ke stému výročí úmrtí prof. Dr. Ottokara Nickerla (1838–1920)**On the 100th anniversary of the death of Prof. Dr. Ottokar Nickerl (1838–1920)**

Prof. Dr. Ottokar Nickerl se narodil 22. ledna 1838 v Praze do německé rodiny slavného entomologa Dr. Franze Antona Nickerla (1813–1871), jehož aktivity měly zajisté významný vliv i na mladého Ottokara (obr. 1). Jeho zájem o přírodovědu byl patrný již v jeho raném dětství. Po dokončení střední školy však nastoupil na studium lékařství na Karlo-Ferdinandovu universitu v Praze. Zřejmě se tak stalo na přání jeho otce, jelikož také on vystudoval medicínu. V roce 1862 studium úspěšně dokončil. Zájem o přírodní vědy se však u něj neomezoval pouze na entomologii, Ottokar například velmi úzce spolupracoval s Filipem Maximiliánem Opizem (1787–1858), předním českým botanikem. Mezi léty 1864 a 1868 vykonával práci asistenta na pražské univerzitě, v roce 1868 byl jmenován profesorem přírodních věd na pražské polytechnice a působil zde do roku 1870. V pedagogické činnosti však na různých pozicích pokračoval až do roku 1876.

V letech 1876 až 1904 působil jako přednosta dvou zemských výzkumných zemědělských stanic („Samenprüfungstation des Landeskulturrates für Böhmen“ a „Forschungstation für Landwirtschafts- und Forstschädlinge“). První byla kontrolní stanice semenářská a druhá stanice pro zkoumání škůdců polního a lesního hospodářství. V rámci činnosti na těchto stanicích sestavoval roční přehledy výskytu zemědělských a lesních hmyzích škůdců v oblasti tehdejšího Království českého (obr. 2–3). Tyto práce byly jedny z prvních svého druhu u nás a O. Nickerla můžeme proto považovat za průkopníka až zakladatele aplikované (= užité) entomologie v českých zemích. Za zmínku jistě stojí i jeho smysl pro spolkovou činnost. V roce 1869 společně s Karlem Slavojem Amerlingem založili slavnou Společnost pro fysiokracii v Čechách („Gesellschaft für Physiokratie in Böhmen“). V roce 1872 při této společnosti založil entomologický odbor, který sám vedl. Právě tento odbor se stal faktickým předchůdcem naší České společnosti entomologické, která byla oficiálně založena v roce 1904.

Za svůj život O. Nickerl vybudoval několik rozsáhlých sbírek přírodnin, z nichž za nejcennější lze považovat ty entomologické (zejména sbírky motýlů a brouků). Jejich základem byly samozřejmě sbírky jeho otce, avšak za svůj plodný a dlouhý život je výrazně rozšířil. Tomu napomohl i fakt, že byl ve styku s řadou domácích i zahraničních sběratelů. Sbírkový materiál pro něj zajišťovali i přední čeští cestovatelé, jako např. Emil Holub, Josef Kořenský nebo Enrique Stanko Vráz. Jeho sbírky obsahují exempláře prakticky z celého světa, např. z Austrálie, Indie, Madagaskaru, Nové Guiney, ale i z řady afrických a jihoamerických zemí.

Současně se sbírkou hmyzu celý život systematicky budoval i přírodovědeckou knihovnu. Ta na sklonku jeho života obsahovala tisíce svazků. Ottokar Nickerl nebyl pouhým sběratelem, ale i hojně publikoval výsledky svých výzkumů. Za zmínku stojí dvousvazkový první ucelený soupis motýlů (Lepidoptera) Čech – Microlepidoptera („drobní motýli“) v roce 1894 a Macrolepidoptera („velcí motýli“) v roce 1897. I když má většina entomologů jméno O. Nickerla spojeno především s motýly, zabýval se velmi intenzivně i dalšími skupinami hmyzu.

Rodinný život O. Nickerla byl poměrně těžký. Přežil nejen svoji milovanou manželku Christine (za svobodna Hennevoegel von Ebenburg), ale i všechny své čtyři děti. Když tedy 3. září 1920 umírá bez dědice, v závěti odkazuje veškerý majetek Národnímu muzeu v Praze (NM). Tento čin je o to pozoruhodnější, že se jedná o dar německého učenice nově vzniklému českému státu, což v poválečné atmosféře nebyl zcela samozřejmý krok. Ušlechtilý dar O. Nickerla ve prospěch NM podstatným způsobem rozšířil depozitáře i knihovnu přírodovědného oddělení NM. Jeho dar umožnil budoucí vznik samostatného Entomologického oddělení NM, které nejen, že disponovalo rozsáhlými sbírkami a knihovnou, ale bylo i finančně zajištěno. Prodejem nemovitého majetku (např. dům na Václavském náměstí) vznikl tzv. „Nickerlův fond“, z něhož oddělení entomologie čerpalo finanční prostředky ještě mnoho let po jeho smrti. Tyto finance byly použity například na vydávání samostatného entomologického periodika *Acta Entomologica Musei Nationalis Pragae*, které pod hlavičkou NM vychází dodnes.

Pro lidské stránce byl O. Nickerl velmi ušlechtilý a tolerantní člověk. S nevšední samozřejmostí spolupracoval jak s německými, tak i českými učiteli a amatérskými přírodovědci, což v tehdy jazykově rozdělených Čechách nebylo zcela běžné. Kromě jeho zájmu o přírodní vědy miloval hudbu, dokonce sám komponoval. Jednalo se vpravdě o renesančního člověka, jehož odkaz je i sto let po jeho odchodu stále živý. Život a dílo O. Nickerla (stejně jako jeho otce) může stále sloužit jako velký vzor i v dnešní době.

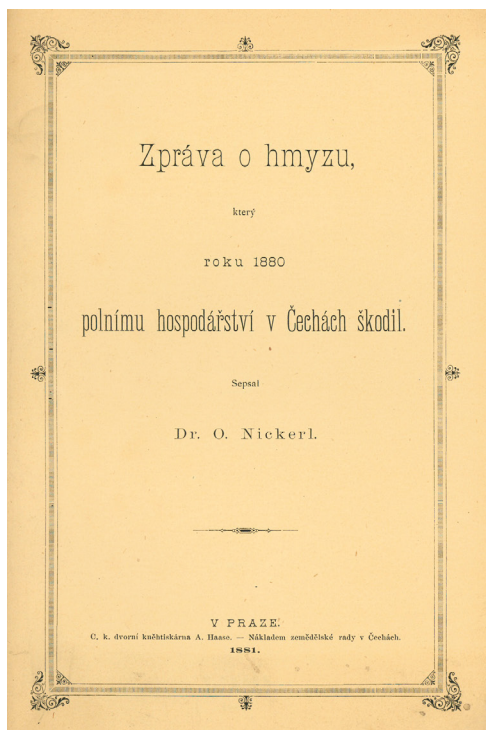
Touto krátkou vzpomínkou bychom chtěli uctít památku O. Nickerla, jednoho z průkopníků aplikované entomologie a spoluzakladatelů České společnosti entomologické. Jeho velkolepý dar ve prospěch NM, který nemalou měrou umožnil vznik samostatného Entomologického oddělení NM je i po sto letech hoden neskonalého obdivu a veliké úcty. Entomologická komunita by na toto gesto neměla nikdy zapomenout.

Více informací o životě O. Nickerla poskytují např. Kořenský (1920), Vávra (1923a,b), Obenberger (1939), Moucha & Poláček (1971), Kolečka (1984, 1999, 2013) a Liška (2014, 2020).

PODĚKOVÁNÍ. Za poskytnutí materiálů z archivu Entomologického oddělení Národního muzea a pomoc s dohledáním relevantní literatury děkujeme Janu Šumpichovi (Národní muzeum, Praha). Za cenné připomínky k rukopisu děkujeme Janu Liškovi (Výzkumný ústav lesního hospodářství a myslivosti, Jiloviště-Strnady).

LITERATURA

- KOLEŠKA Z. 1984: Seznam biografii československých entomologů 10. [List of biographies of Czechoslovak entomologists 10]. *Zprávy Československé Společnosti Entomologické* **20**: 325–364 (in Czech).
- KOLEŠKA Z. 1999: Společnost pro fysiokracii v Čechách a činnost její entomologické sekce. [Society for Physiocracy in Bohemia and the activities of its entomological section]. *Dějiny Věd a Techniky* **32** (2): 81–108 (in Czech).
- KOLEŠKA Z. 2013: Entomologická historie Prahy a vědeckého výzkumu pražské entomofauny. 1. část. (Entomological history of Prague and research of the Prague entomofauna. 1st part). *Dějiny Věd a Techniky* **46** (3): 164–180 (in Czech, English abstract and summary).

Obr. 2–3. Roční přehledy O. Nickerla o škodlivém hmyzu můžeme považovat za průkopnické v oblasti aplikované entomologie. Archiv Entomologického oddělení Národního muzea.

Fig. 2–3. O. Nickerl's annual reviews of pests can be considered pioneering in the field of applied entomology. Archive of the Entomological Department of the National Museum.

- KOŘENSKÝ J. 1920: Smrt a závět dra Otokara Nickerla. [Death and testament of Dr. Otokar Nickerl]. *Časopis Musea Království Českého* **94**: 89–93 (in Czech).
- LIŠKA J. 2014: In memoriam F. A. Nickerl a O. Nickerl. Pohled do historie poznávání motýlů v Čechách. [In memoriam F. A. Nickerl and O. Nickerl. An insight into the history of recognizing butterflies in Bohemia]. *Živa* **62** (1): xi–xiii (in Czech).
- LIŠKA J. 2020: Entomolog Ottokar Nickerl (1838–1920). [Entomologist Ottokar Nickerl (1838–1920)]. *Lesnická práce* **99** (9): 32 (584) (in Czech).
- MOUCHA J. & POLÁČEK V. B. 1971: Zum Gedenken an Prof. Dr. Ottokar Nickerl (1838–1920). *Acta Entomologica Bohemoslovaca* **68** (1): 60–62.
- OBENBERGER J. 1939: Sto let od narození MUDr. Otokara Nickerla. [One hundred years since birth of MUDr. Otokar Nickerl]. *Časopis Musea Království českého* **113**: 39–43 (in Czech).
- VÁVRA V. 1923a: In memoriam Nickerl. [In memoriam Nickerl]. *Sborník Entomologického Oddělení Národního Muzea v Praze* **1** (1–10): 3–7 (in Czech).
- VÁVRA V. 1923b: In memoriam Nickerl. *Sborník Entomologického Oddělení Národního Muzea v Praze* **1** (1–10): 8–12 (in German).

SUMMARY

Ottokar Nickerl was born on January 22, 1838 in Prague into the German family of the famous entomologist Dr. Franz Anton Nickerl (1813–1871) (Fig. 1). He was already inte-

rested in natural sciences as a child. He studied medicine at Charles-Ferdinand University in Prague. During his lifetime, he worked as an academic teacher and researcher in various institutions. We can consider him as a founder of applied entomology in the Czech Republic (Figs 2–3). In 1869, together with Karel Slavoj Amerling, he founded the famous Society for Physiocracy in Bohemia (“Gesellschaft für Physiokratie in Böhmen”). In 1872 he founded the entomological section of this society. This section was the forerunner of the Czech Entomological Society (founded in 1904).

During his life, O. Nickerl founded several large collections of natural objects, of which, the entomological collections (especially collections of butterflies and beetles) can be considered most valuable. His collections include specimens from many parts of the world, such as Australia, India, Madagascar, New Guinea, and a number of African and South American countries. Simultaneously with the collections of insects, he systematically obtained books and journals throughout his life for his science library. However, he was very diligent and published a number of articles on insects. When he died without an heir on September 3, 1920, he bequeathed all his property to the National Museum in Prague (NM). His gift enabled the future establishment of a separate Entomological Department of the NM, which not only gained extensive collections and a library, but was also made financially secure. These funds were used, for example, to publish a separate entomological journal, *Acta Entomologica Musei Nationalis Pragae*, which is still published.

The life and work of O. Nickerl is still admired. With this brief memorial, we would like to honour the memory of O. Nickerl, one of the pioneers of applied entomology and co-founders of the Czech Entomological Society. His magnificent gift to NM, which enabled the establishment of a separate Entomological Department of NM, deserves continuing admiration and great respect even after a hundred years.

David SOMMER, Česká společnost entomologická, Praha & Katedra zoologie,
Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Praha

Lucie HRŮZOVÁ, Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Praha & Katedra zoologie,
Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Praha